

بررسی اثربخشی آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی بر خلاقیت و خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهرستان جویبار

The effectiveness of social and cultural intelligence training on creativity and academic self-efficacy of female high school students in Juybar city

Sedigheh Afshari (Corresponding author)

PhD Student in General Psychology, Islamic Azad University, Birjand Branch, South Khorasan, Iran.

Email: sedigheafshari57@gmail.com

Samaneh Sadat Tabatabai

Assistant Professor of the Faculty of Educational Sciences and Psychology, Islamic Azad University, Birjand Branch, South Khorasan, Iran.

Mohammad Hassan Ghanifar

Assistant Professor of the Faculty of Educational Sciences and Psychology, Islamic Azad University, Birjand Branch, South Khorasan, Iran.

Abstract

Aim: Social and cultural intelligence is a group of non-cognitive skills, talents and abilities that increase a person's ability to cope with environmental stresses and needs. The purpose of this study was to evaluate the effectiveness of social and cultural intelligence education on creativity and academic self-efficacy of female high school students in Joybar city. **Method:** The present study was a quasi-experimental study of pre-test-post-test with the control group. The statistical population in this study included all female high school students in the city of Joybar, where 30 people were selected by multi-stage cluster sampling. The data collection tools in this study were Soltani's creativity questionnaire, Jinx and Morgan's academic self-efficacy, and intelligence training package. The data were analyzed using spss-19 software by multivariate analysis of covariance (Manqua for main hypotheses) and single variable (Ancova for sub-hypotheses). **Results:** The results showed that teaching social and cultural intelligence affects students' creativity and self-efficacy. **Conclusion:** Based on the findings of this study, it can be concluded that the use of educational programs for adolescents by counselors in schools and educational centers can play a significant role in increasing abilities such as creativity and self-efficacy and problem solving.

Keywords: social and cultural intelligence, creativity, self-efficacy.

صدیقه افشاری (نویسنده مسئول)

دانشجوی دکتری روان شناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بیرجند، خراسان جنوبی، ایران.

Email: sedigheafshari57@gmail.com

سمانه سادات طباطبایی

استادیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بیرجند، خراسان جنوبی، ایران.

محمد حسن غنی فر

استادیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بیرجند، خراسان جنوبی، ایران.

چکیده

هدف: هوش اجتماعی و فرهنگی، دسته ای از مهارت ها، استعداد ها و توانایی ها غیرشناختی است که توانایی موفقیت فرد را در مقابله با استرس ها و اقتضاهای محیطی افزایش می دهد. هدف از انجام این پژوهش اثربخشی آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی بر خلاقیت و خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهرستان جویبار بود. **روش:** پژوهش حاضر یک پژوهش نیمه آزمایشی از نوع پیش آزمون- پس آزمون با گروه گواه بود. جامعه آماری در این تحقیق شامل کلیه دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهرستان جویبار بودند که تعداد ۳۰ نفر به روش نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای گزینش شد. ابزار گردآوری داده ها در این تحقیق پرسشنامه خلاقیت سلطانی، خودکارآمدی تحصیلی جینکز و مورگان و بسته آموزشی هوش بود. داده های بدست آمده با نرم افزار **spss-19** به روش تحلیل کواریانس چند متغیره (مانکوا برای فرضیه های اصلی) و تک متغیره (آنکوا برای فرضیه های فرعی) تحلیل شدند. **یافته ها:** نتایج تحقیق نشان داد که آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی بر خلاقیت و خودکارآمدی دانش آموزان تاثیر دارد. **نتیجه گیری:** با توجه به یافته های بدست آمده از این تحقیق می توان نتیجه گرفت که استفاده از برنامه های آموزشی برای نوجوانان توسط مشاوران در مدارس و مراکز آموزشی می تواند نقش بسزایی در افزایش توانایی هایی چون خلاقیت و خودکارآمدی و حل مشکلات باشد.

کلمات کلیدی: هوش اجتماعی و فرهنگی، خلاقیت، خودکارآمدی.

مقدمه

در سیستم آموزشی دنیای امروز مدارس مهمترین منبع کسب دانش، ارتقا استعداد و بینش در افراد به ویژه در دانش آموزان به حساب می آید که مورد توجه دولت مردان، متخصصان بهداشت روان و مشاوران قرار گرفته است (آشانی و مستولی، ۲۰۱۴). در همین راستا، پژوهشها نشان میدهند که پویایی مدارس به محیط مناسب آموزشی، دبیران توانمند، داشتن دانش آموزان با انگیزه و پرتلاش وابسته است (تاپا، کوهن، گوفی و هیگنس-دالساندرو، ۲۰۱۳). در این بین توجه به دانش آموزان به عنوان سرمایه های اصلی مدارس، بیشتر مورد تاکید مسئولان مدارس میباشد و هر چه دانش آموز در مقاطع تحصیلی بالاتر باشد، نیازمند توجه و سرمایه گذاری بیشتر است (کاه، کنزی، اسچو و وایت، ۲۰۱۱). دانش آموزان مقطع متوسطه به علت تجربه انتقال از دوره کودکی به نوجوانی و تحولات ناشی از آن، دستخوش تغییرات زیادی می شوند (اسکرامل، پرسکی، گروسی و سیمسون-سارانسکی، ۲۰۱۱). این تغییرات می تواند منابع مختلفی استرس به همراه داشته باشد که پیشرفت تحصیلی و موفقیت، دانش آموزان را در حال و آینده تحت تاثیر قرار دهد (تومنیون-سونی و سالملا-آرو، ۲۰۱۴). لذا ضرورت دارد که آنها از قدرت ابراز وجود، خودکارآمدی عمومی، تحصیلی و خلاقیت بالاتری برخوردار باشند تا بتوانند از پس چالش های جدی زندگی و به ویژه از پس تکالیف تحصیلی خود بر آیند (نویدینیا، ۱۳۹۴). در واقع یکی از مهمترین نگرانی ها در زمینه روانشناسی مدرسه، فهم چگونگی تلاش دانش آموزان برای مواجهه با مشکلات تحصیلی و اجتماعی است (مگا، رونسنی و دبنی، ۲۰۱۴). طبق نظر گلمن (۲۰۰۸) در پژوهش های جدید در دوران کودکی نقش خلاقیت برای برقراری ارتباط با والدین و سایر افراد و در سنین بالاتر در تحصیل و انتخاب شغل آشکار است. ضعف در ابراز وجود و خلاقیت و خود کارآمدی تحصیلی یکی از مهم ترین مشکلات تحصیلی دانش آموزان در موقعیت فعلی می باشد (نویدینیا، ۱۳۹۴). خلاقیت به عنوان یکی از عالی ترین و پیچیده ترین فعالیت های ذهن آدمی است که در تعلیم و تربیت باید بدان توجه کرد. در اکثر منابع علمی و گزارش های تحقیقاتی خلاقیت به منزله ی یک استعداد همگانی توجه می شود و صاحب نظران براین باورند که همه افراد بشر توان استعداد و خلاق شدن را دارند. خلاقیت باعث شکوفایی استعدادهای و توانایی های مریبان و متریبان می شود. استرنبرگ^۱ (۲۰۰۷) خلاقیت را به صورت زیر تعریف کرده است: توانایی اندیشیدن درباره امور به راه های تازه و غیر معمول و رسیدن به راه حل های منحصر به فرد برای مسائل است (سیف، ۱۳۹۲، ص ۳۸۷). همان طور که گفته شد ضعف در خود کارآمدی نیز یکی از مهم ترین مشکلات تحصیلی دانش آموزان بشمار می آید (نویدینیا، ۱۳۹۴). چرا که خودکارآمدی باعث ترغیب انگیزش و منابع شناختی فرد می شود و عاملی برای اعمال کنترل بر رویدادهای معین است. باور خودکارآمدی پایهای برای انگیزش، بهزیستی و دستاوردهای فردی در همه حیطه های زندگی است (سیمار آسل^۲ و همکاران، ۲۰۱۰).

مفهوم خودکارآمدی تحصیلی حوزه هایی چون علوم، ریاضیات، تاریخ و ادبیات دارد و مفهوم خود کارآمدی غیر تحصیلی نیز حوزه های مفهوم خود اجتماعی، خود عاطفی و خود جسمی را شامل می شود. مارش^۳ (۱۹۹۷) در

¹ Sternberg

² Simar Asl

³ Marsh

پژوهش‌های خود از مفهوم چند وجهی شیولسون حمایت کرد که درباره این مدل ریوسک^۱ و همکاران (۱۹۸۱)، به نقل از مارش (۱۹۹۰) و مارش ۱۹۹۷ تجدید نظر کردند. بعدها این الگو به مدل شیولسون-مارش، تغییر نام داد. پژوهش‌ها نشان می‌دهد بین مفهوم خودکارآمدی و پیشرفت تحصیلی همبستگی وجود دارد. بر این اساس دانش آموزانی که در مدرسه موفق هستند، مفهوم خود مثبتی را پرورش می‌دهند و مفهوم خود مثبت رشد یافته، افزایش پیشرفت در عملکرد مدرسه را باعث می‌شود. خودکارآمدی نیز اگر چه به عنوان بخشی از مفهوم خود تلقی می‌شود، اما پدیده‌ای متفاوت از مفهوم خود را بازنمایی می‌کند. خودکارآمدی، قضاوت افراد از توانایی‌های خود را شامل می‌شود، مبنی بر اینکه این قضاوت و باورها چگونه می‌توانند فرد را در به اتمام رساندن تکلیفی خاص یاری رسانند. باورهای خودکارآمدی بر اینکه چگونه افراد احساس و فکر می‌کنند، چگونه خود را بر می‌انگیزانند و چگونه رفتار می‌کنند، تاثیر می‌گذارد. انتظارهای ویژه خودکارآمدی نسبت به سایر انتظارها در انگیزش و عمل انسان نقشی حیاتی تر ایفاء می‌کند (آقاجانی و همکاران، ۱۳۹۳). امروزه مداخلات و آموزشهای زیادی برای افزایش هوش، کیفیت تحصیلی و پیشرفت دانش آموزان به کار گرفته شده است (لستر، ۲۰۱۳؛ فینیچ، پناکوک، لازدوسکی و هوانگ، ۲۰۱۵). علاوه بر هوش متداول عقلانی هوش دارای جنبه‌های دیگری نیز می‌باشد هوش فرهنگی همواره مورد تاکید صاحب‌نظران علم مدیریت و رهبری بوده است، رهبران هزاره سوم برای هدایت پیچیدگی‌های نوین محیط‌های جهانی نیازمند هوش دیگری نیز هستند که از آن به هوش فرهنگی - اجتماعی تعبیر می‌شود و بر جنبه‌های مختلفی اثر گذار است (چون سنگ و همکاران، ۲۰۰۶). هوش اجتماعی و فرهنگی، دسته‌ای از مهارت‌ها، استعدادها و توانایی‌های غیرشناختی است که توانایی موفقیت فرد را در مقابله با استرس‌ها و اقتضاهای محیطی افزایش می‌دهد. (بار-اون^۲، ۱۹۹۷)؛ در نتیجه هوش اجتماعی و فرهنگی یک عامل مهم در تعیین موفقیت فرد در زندگی است و مستقیماً متغیرهای مربوط به خود شخص (از جمله خلاقیت و خودکارآمدی تحصیلی) را تحت تاثیر قرار می‌دهد. هوش اجتماعی و فرهنگی موجب پردازش مناسب اطلاعاتی می‌شود که بار هیجانی دارند و استفاده از آنها برای هدایت فعالیت‌های شناختی مانند حل مسئله و تمرکز انرژی بر روی رفتارهای لازم ضرورت دارد (رنک^۳، ۲۰۱۵). آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی با بالا بردن شناخت فرد از خودش و دیگران، به ارتباط با دیگران و سازگاری و انطباق با محیط پیرامون که برای موفق شدن در برآوردن خواسته‌های اجتماعی لازم است، منجر می‌گردد. فلذا ضرورت آموزش مهارت‌های هوش اجتماعی و فرهنگی برای مقابله با چالش‌های زندگی امروزی بر همگان روشن است. اهمیت آن به حدی بالا است که از آن با عنوان جنبش سوادآموزی هوش اجتماعی و فرهنگی یاد می‌شود. لکن پژوهش‌های متعددی اثربخشی آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی را بر ویژگی‌های شناختی و رفتاری دانش آموزان نشان داده‌اند (برگ^۴، ۲۰۱۴). گلمن^۵ (۱۹۹۵) به آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی جهت آماده ساختن افراد جامعه برای مار هزار توی پیچیده زندگی تاکید کرد. وی توضیح داد که هوش اجتماعی و فرهنگی، توانایی‌هایی به همراه

¹ Riyosch

² Bar-On

³ Renk

⁴ Berg

⁵ Golman

دارد. از جمله توانایی برای انگیزختگی خود به پایداری در مواقع شکست، توانایی کنترل انگیزه‌های ناگهانی، توانایی کارآمدی و حتی به تاخیر انداختن ارضای تمایلات، توانایی نظم بخشیدن به حالت‌های روانی و توانایی اصرار ورزیدن و امیدواری (بیرامی، ۱۳۹۶). سالووی^۱ (۲۰۰۴) با طرح مفهوم تازه‌ای از این موضوع بیان کرد که انسان دارای توانایی‌هایی قابل پرورش است که می‌تواند او را برای مقابله با شرایط زندگی آماده کند. به نظر آنها موفقیت در زندگی، به توانایی شخص برای تجارت هیجانی‌اش و سایر اطلاعات دارای بار عاطفی و ارائه پاسخ به شیوه‌ی سازگارانه از نظر هیجانی نسبت به استنباط‌های الهام گرفته از استدلال درباره موفقیت، گذشته و آینده وابسته است. او هوش هوش اجتماعی و فرهنگی را توانایی شناخت معانی هیجان‌ات و روابط آنها و حل مسئله بر مبنای آنها می‌داند. او این هوش را آرایه‌ای چند عاملی از توانایی‌های هیجانی، شخصی و اجتماعی می‌داند که بر توانایی‌های کلی ما برای مقابله موثر و فعال با فشارها و مطالبات گوناگون اثر می‌گذارد (معمدین، ۱۳۹۴). در همین راستا شفیع (۱۳۹۴) در تحقیقی تحت عنوان مقایسه هوش اجتماعی، مهارت‌های تفکر انتقادی و خلاقیت در دانشجویان دو زبانه و یک زبانه دانشگاه یزد به این نتیجه رسید که بین میانگین مهارت‌های تفکر انتقادی، خلاقیت و هوش اجتماعی دانشجویان دوزبانه و یک زبانه تفاوت وجود دارد و میانگین مهارت‌های تفکر انتقادی و خلاقیت دانشجویان دو زبانه بالاتر از دانشجویان یک زبانه است؛ اما میانگین هوش اجتماعی دانشجویان یک زبانه بیشتر از دانشجویان دوزبانه است. همچنین بین میانگین هوش اجتماعی و مهارت‌های تفکر انتقادی دانشجویان دختر و پسر دوزبانه تفاوت معناداری مشاهده نشد. اما این تفاوت در رابطه با متغیر خلاقیت در سطح ۰/۰۵ معنادار بود و دانشجویان دختر دوزبانه از نظر برخورداری از خلاقیت نسبت به پسران دوزبانه در سطح بالاتری قرار داشتند. کرسباسچی (۱۳۹۴) در تحقیقی تحت عنوان بررسی میزان تاثیر بازی بر هوش فرهنگی و خلاقیت دانش‌آموزان ابتدایی منطقه سه شهر تهران به این نتیجه رسید که انواع بازی بر افزایش هوش فرهنگی دانش‌آموزان تاثیر معنادار داشت. تاثیر بازی موازی بر هوشبهر به طور معناداری بیشتر از بازیهای درمانی و اجتماعی بود. تاثیر بازی‌ها بر خلاقیت متفاوت نبود. ولی انواع بازی باعث رشد خلاقیت گردید. همچنین دولان^۲ (۲۰۱۶) در تحقیقی تحت عنوان بررسی رابطه هوش هیجانی در خودکارآمدی دوره ابتدایی با توجه به پایه‌های مختلف تحصیلی به این نتیجه رسید که براساس دیدگاه معلمان ابتدایی آموزش و پرورش شهر تهران هوش هیجانی بر خودکارآمدی تاثیر گذار است. لین^۳ (۲۰۱۵) در تحقیقی تحت عنوان رابطه بین هوش اجتماعی و خودکارآمدی تحصیلی با سبک حل مسأله خلاق دانش‌آموزان به این نتیجه رسید که روابط مثبت و معنی‌داری بین هوش اجتماعی و خودکارآمدی با سبک حل مسأله خلاق وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد از سه بعد هوش اجتماعی، پردازش اطلاعات اجتماعی بیشتری سهم را در پیش‌بینی سبک حل مسأله خلاق دارد. همچنین خودکارآمدی تحصیلی رابطه پیش‌بینی‌کننده‌ی معناداری با سبک حل مسأله خلاق دارد. تیواری و بهات^۴ (۲۰۲۰) در تحقیق میدانی روی دانش‌آموزان هندی تحت عنوان تاثیر هوش هیجانی و همدلی بر خودکارآمدی اجتماعی و مقابله با فشارهای اجتماعی نشان دادند که هوش هیجانی و همدلی بر خودکارآمدی اجتماعی اثر دارد.

¹ Salovey

² Dolan

³ Lin

⁴ Tiwari & Bhat

زیونگ و همکاران (۲۰۲۰) در تحقیقی به مقایسه نقش خودکارآمدی و خلاقیت در موفقیت شغلی پرداختند که نتایج نشان داد بین خودکارآمدی و خلاقیت با موفقیت شغلی رابطه مثبت معنادار وجود دارد. لذا سوال اصلی در این تحقیق این می باشد که آیا آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی بر خلاقیت و خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهرستان جویبار تاثیر دارد؟

روش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی، از نظر روش نیمه آزمایشی و طرح تحقیق از نوع پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل می باشد. جامعه آماری در این تحقیق شامل کلیه دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهرستان جویبار بودند که تعداد ۳۰ نفر به صورت نمونه گیری خوشه ای تصادفی گزینش شد. شرکت کنندگان در پژوهش با استفاده از روش نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای از بین دبیرستان های دخترانه انتخاب شدند (در مرحله اول لیست مدارس دخترانه استخراج گردید در مرحله دوم در هر بخش یک مدرسه انتخاب گردید و در مرحله سوم از هر مدرسه یک پایه انتخاب گردید و در مرحله چهارم از هر پایه یک کلاس انتخاب گردید و در مرحله پنجم از بین هر کلاس نفرات دارای ملاک ورود انتخاب شدند) و سپس به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل (هر گروه ۱۵ نفر) قرار گرفتند. سپس گروه آزمایش طی هشت جلسه، هفته ای یک بار و هر بار به مدت ۹۰ دقیقه، برنامه آموزشی را دریافت کردند و گروه کنترل در این مدت آموزشی دریافت ننمودند، ملاک های ورود آزمودنی ها به نمونه پژوهشی عبارت بودند از: ۱- دختران دانش آموز دوره دوم متوسطه. ۲- نداشتن مشکل روحی روانی خاص بر اساس گزارش مسولان مدرسه. ملاک خروج آزمودنی ها از پژوهش عبارت بودند از: ۱- افرادی که دارای مشکلاتی مثل مشکل روحی بودند بنا به گزارش مسولان مدرسه. ۲- عدم توانایی شرکت در کلاسها به طور مستمر. ابزارهای استفاده شده در این پژوهش، پرسشنامه خلاقیت سلطانی، خودکارآمدی تحصیلی جینکز و مورگان و بسته آموزشی هوش بودند. در این تحقیق از آمار توصیفی برای محاسبه میانگین و انحراف معیار متغیرهای تحقیق و نشان دادن فراوانی و نمودارهای مربوط به آن استفاده شد و از آمار استنباطی به منظور بررسی فرضیه های تحقیق استفاده می گردد.

ابزار

پرسشنامه خلاقیت: پرسشنامه خلاقیت دارای ۴۰ سوال بوده و توسط دکتر سلطانی تدوین گردیده است. نمره گذاری پرسشنامه بر اساس یک مقیاس ۴ درجه ای لیکرت انجام می گیرد؛ که امتیاز هر یک به ترتیب ذیل است:

کاملاً مخالفم: ۱ مخالفم: ۲ موافقم: ۳ کاملاً موافقم: ۴

حداکثر نمرات بدست آمده هر آزمودنی ۱۶۰ و حداقل آن ۴۰ می باشد. مجموع نمرات بدست آمده، معرف نمره نهایی آزمودنی می باشد. روایی پرسشنامه با استفاده از نظرات اساتید راهنما و مشاور، خوب ارزیابی و تایید شده است. پایایی این پرسشنامه توسط خسروری (۱۳۸۸) با آزمون آلفای کرونباخ ۰/۸۵ بدست آمده است که به ترتیب زیر می باشد.

پرسشنامه خودکارآمدی: پرسشنامه خودکارآمدی تحصیلی جینکز و مورگان (۱۹۹۹) دارای ۳۰ سوال است و سه زیر مقیاس استعداد، کوشش و بافت را شامل می‌شود. ماده‌های این مقیاس با طیف لیکرت دارای پاسخ چهار درجه‌ای است (کاملاً مخالف، ۱؛ مخالف، ۲؛ موافق، ۳؛ کاملاً موافق، ۴)؛ می‌باشد و سؤالی‌های ۴، ۵، ۱۵، ۱۶، ۱۹، ۲۰، ۲۲ و ۲۳ به صورت معکوس نمره گذاری می‌شود. سازنده مقیاس میزان همسانی درونی مقیاس را با استفاده از روش آلفای کرونباخ، ۰/۸۲ گزارش کرده است جینکز و مورگان (۱۹۹۹). همچنین، ضریب آلفای کرونباخ سه زیرمقیاس استعداد و کوشش و بافت به ترتیب ۰/۷۸، ۰/۶۶، و ۰/۷۰ گزارش شده است در ایران در پژوهش جمالی، نوروزی و طهماسبی (۱۳۹۲) نیز به منظور به دست آوردن پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که ضرایب پایایی برای خودکارآمدی کلی ۰/۷۶ خرده مقیاس‌های استعداد ۰/۷۹، بافت ۰/۶۲ و تلاش ۰/۵۹ به دست آوردند.

بسته آموزشی هوش: مداخله آموزشی شامل آموزش توانش‌های هوش بر اساس مدل استرنبرگ و گریگورنکو (۲۰۱۱) است که این بسته آموزشی، با هدف آموزش توانش‌های هوش، برای دانش‌آموزان مقطع متوسطه، دارای سه مبحث کلی درباره مهارت‌های تحلیلی، خلاقیت و عملی است. در این بسته آموزشی، هر مبحث شامل تعدادی درس (جلسه آموزشی) می‌باشد که خلاصه جلسات در زیر آمده است.

جلسه	شرح
جلسه اول	آشنایی دانش‌آموزان با یکدیگر، گرفتن پیش‌آزمون، توضیح درباره برنامه هوش استرنبرگ (هوش تحلیلی، خلاق، عملی)
جلسه دوم	اجرای برنامه هوش خلاق (تکمیل قصه ناتمام، گفتگوی اشیاء، گفتگوی حیوانات، گفتگوی اعداد)
جلسه سوم	اجرای برنامه هوش خلاق (کاربرد اشیاء غیرمعمول، بازیهای غیرساختاری، نقاشی‌های غیرمعمول و بسط شکلها و...)
جلسه چهارم	اجرای برنامه هوش عملی (قرار دادن دانش‌آموزان در موقعیتهای مختلف و درخواست تصمیم‌گیری و توضیح درباره راه‌های مختلف حل آن مسئله)
جلسه پنجم	اجرای برنامه هوش عملی (آموزش درست کردن یک وسیله مثل آرمیچر، آموزش استفاده از دستگاه عابربانک، آموزش استفاده از کتابخانه، آموزش درست کردن روزنامه دیواری و...)
جلسه ششم	اجرای برنامه هوش تحلیلی (توانایی پیدا کردن رابطه‌های منطقی بین اعداد، بین شکلها، ایجاد فرصت برای بهبود توانایی انتزاع دانش‌آموزان، پر کردن جاهای خالی با در نظر گرفتن رابطه بین گویه‌ها)
جلسه هفتم	ادامه جلسه ششم، مرور برنامه‌های آموزش داده شده و پاسخگویی به سؤالات دانش‌آموزان
جلسه هشتم	مرور برنامه‌های آموزش داده شده، تشکر از مشارکت دانش‌آموزان، گرفتن پس‌آزمون

پس از هماهنگی‌های لازم و دریافت تایید شفاهی مسولان مدرسه، افرادی که شرط ورود به پژوهش را داشتند شناسایی و طی جلسه‌ای از آنها برای شرکت در طرح پژوهشی دعوت به عمل آمد و نهایتاً ۳۰ نفر از کسانی که رضایت داشتند انتخاب و طی یک جلسه توجیهی، ضمن اطمینان بخشی بابت محرمانه ماندن اطلاعات، اهداف پژوهش برای آنان تشریح شد. در این جلسه پرسشنامه خلاقیت و خودکارآمدی به عنوان پیش‌آزمون همزمان به تمام ۳۰ نفر ارائه و از آنها خواسته شد که به سؤالات پاسخ دهند پس از تکمیل پرسشنامه‌ها در پیش‌آزمون، شرکت‌کنندگان به صورت تصادفی به دو گروه ۱۵ نفره تقسیم شدند. یکی از این گروه‌ها که مداخله‌ای دریافت نمودند به عنوان گروه کنترل در نظر گرفته شدند و گروه دیگر به عنوان گروه آزمایش مداخله آموزشی دریافت نمودند. ساعات جلسات آموزشی با توجه به شرایط آزمودنی‌ها برنامه‌ریزی شد. برای مداخله آموزشی در این پژوهش طی ۸ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای به صورت گروهی هفته‌ای یک بار جلسات برگزار می‌گردید. پس از اتمام جلسات آموزشی، مجدداً از

هر دو گروه در یک زمان پس آزمون به وسیله ابزارهای اندازه گیری به عمل آمد. به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از نرم افزار **spss-19** و روش آماری تجزیه و تحلیل کواریانس چند متغیری و تک متغیری استفاده گردید.

یافته ها

بررسی نتایج جمعیت شناختی در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: نتایج جمعیت شناختی

متغیر	گروه	درصد
گروه	آزمایش	۵۰٪
	کنترل	۵۰٪
پایه تحصیلی	دهم	۳۷٪
	یازدهم	۳۳٪
	دوازدهم	۳۰٪

همچنین مقدار متغیرهای خلاقیت و خودکارآمدی در مرحله پیش آزمون در دو گروه کنترل و آزمایش تفاوت معنی داری وجود ندارد. اما مقدار متغیرهای خلاقیت و خودکارآمدی در مرحله پس آزمون در گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل افزایش محسوسی یافته است.

جدول شماره ۲: توصیف متغیرهای تحقیق

متغیر	گروه	مرحله	تعداد	میانگین	انحراف معیار
خلاقیت	کنترل	پیش آزمون	۱۵	۲/۳۴	۰/۱۵
		پس آزمون	۱۵	۲/۳۵	۰/۰۹
	آزمایش	پیش آزمون	۱۵	۲/۴۲	۰/۱۲
		پس آزمون	۱۵	۲/۷۰	۰/۱۷
خودکارآمدی	کنترل	پیش آزمون	۱۵	۲/۴۱	۰/۳۵
		پس آزمون	۱۵	۲/۳۰	۰/۲۹
	آزمایش	پیش آزمون	۱۵	۲/۴۶	۰/۳۱
		پس آزمون	۱۵	۲/۵۸	۰/۳۰

جدول شماره ۳: توصیف متغیر خودکارآمدی

متغیر	گروه	مرحله	تعداد	میانگین	انحراف معیار
استعداد	کنترل	پیش آزمون	۱۵	۲/۵۱	۰/۳۶
		پس آزمون	۱۵	۲/۳۰	۰/۲۸
	آزمایش	پیش آزمون	۱۵	۲/۳۸	۰/۳۰
		پس آزمون	۱۵	۲/۷۴	۰/۳۱
کوشش	کنترل	پیش آزمون	۱۵	۲/۲۲	۰/۳۴
		پس آزمون	۱۵	۲/۲۴	۰/۲۶
	آزمایش	پیش آزمون	۱۵	۲/۵۹	۰/۳۲
		پس آزمون	۱۵	۲/۵۱	۰/۳۰
بافت	کنترل	پیش آزمون	۱۵	۲/۵۳	۰/۳۵
		پس آزمون	۱۵	۲/۳۶	۰/۳۳
	آزمایش	پیش آزمون	۱۵	۲/۴۱	۰/۳۱
		پس آزمون	۱۵	۲/۴۹	۰/۲۹

با توجه به اینکه در جدول شماره ۴ میزان $F = ۳۹/۱۵۸$ و با توجه به اینکه مقدار احتمال از سطح $۰/۰۵$ کمتر می باشد با $۰/۹۵$ اطمینان فرضیه تحقیق تایید می گردد و این نتیجه حاصل می گردد که آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی بر خلاقیت دانش آموزان تاثیر دارد. در واقع آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی موجب بهبود خلاقیت دانش آموزان می گردد.

جدول شماره ۴: تحلیل کواریانس یکطرفه

منابع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	فیشر	Sig	شدت اثر
مدل تصحیح شده	۰/۹۸۶	۲	۰/۴۹۳	۲۷/۱۲۲	۰/۰۰۰	
عرض از مبدا	۰/۲۸۴	۱	۰/۲۸۴	۱۵/۶۱۵	۰/۰۰۱	
پیش آزمون خلاقیت	۰/۰۶۳	۱	۰/۰۶۳	۳/۴۸۴	۰/۰۱۳	
گروه (متغیر مستقل)	۰/۷۱۱	۱	۰/۷۱۱	۳۹/۱۵۸	۰/۰۰۰	۰/۶۴۳
خطا	۰/۴۹۱	۲۷	۰/۰۱۸			
مجموع	۱۹۴/۱۱۱	۳۰				
کل تصحیح شده	۱/۴۷۶	۲۹				

با توجه اینکه در جدول شماره ۳ میزان $F = ۶/۹۱۶$ و با توجه به اینکه مقدار احتمال از سطح $۰/۰۵$ کمتر می باشد با $۰/۹۵$ اطمینان فرضیه تحقیق تایید می گردد و این نتیجه حاصل می گردد آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی بر خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان مقطع دوم متوسطه شهرستان جویبار تاثیر دارد. در واقع آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی موجب بهبود خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان می گردد.

جدول شماره ۵: تحلیل کواریانس یکطرفه

منابع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	فیشر	Sig	شدت اثر
مدل تصحیح شده	۱/۲۹۵	۲	۰/۶۴۷	۹/۵۹۷	۰/۰۰۱	
عرض از مبدا	۰/۸۵۷	۱	۰/۸۵۷	۱۲/۷۱۱	۰/۰۰۱	
پیش آزمون خودکارآمدی	۰/۷۲۱	۱	۰/۷۲۱	۱۰/۶۸۳	۰/۰۰۳	
گروه (متغیر مستقل)	۰/۴۶۷	۱	۰/۴۶۷	۶/۹۱۶	۰/۰۱۴	۰/۳۷۲
خطا	۱/۸۲۱	۲۷	۰/۰۶۷			
مجموع	۱۸۲/۱۶۴	۳۰				
کل تصحیح شده	۳/۱۱۶	۲۹				

در جدول شماره ۶ اثر سه آماره اثر پیلائی، لاندای ویلکز و اثر هتلینگ بررسی می شود. با توجه به اینکه مقدار **sig** کمتر از ۰/۰۵ می باشد بنابراین اثر آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی بر خلاقیت و خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان متفاوت می باشد.

جدول شماره ۶: تحلیل کواریانس یکطرفه

آماره ها	مقدار	f	sig
اثر پیلائی	۰/۳۷۴	۵/۸۶	۰/۰۰۰
لاندای ویلکز	۰/۶۲۶	۴/۲۷	۰/۰۰۰
اثر هتلینگ	۰/۵۹۸	۵/۸۸	۰/۰۰۰

همانطوریکه در جدول شماره ۷ مشاهده می شود که آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی بر خلاقیت و خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان تاثیر دارد. که با توجه به شدت اثر، آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی بر خلاقیت تاثیر بیشتری دارد نسبت به خودکارآمدی.

جدول شماره ۷: تحلیل کواریانس چند متغیره (MANCOVA)

منابع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	فیشر	سطح معنی داری	شدت اثر
خلاقیت	۰/۷۱۱	۱	۰/۷۱۱	۳۹/۱۵۸	۰/۰۰۰	۰/۶۴۳
خودکارآمدی	۰/۴۶۷	۱	۰/۴۶۷	۶/۹۱۶	۰/۰۱۴	۰/۳۷۲

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش هوش اجتماعی و فرهنگی بر خلاقیت و خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهرستان جویبار انجام گرفت. یافته های پژوهش نشان داد که آموزش برنامه هوش اجتماعی و فرهنگی بر خلاقیت و خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه مؤثر است. این نتیجه با نتایج تحقیقات حسنی (۱۳۹۵)، شفیع (۱۳۹۴)، کرسباسچی (۱۳۹۴)، امیری (۱۳۹۳)، حکاک و همکاران (۱۳۹۲)، غفاری و همکاران (۱۳۹۲)، دولان (۲۰۱۶)، لین (۲۰۱۵)، آلفانو (۲۰۱۴) و کانتس (۲۰۱۴) همسو می باشد. از آنجا که دانش آموزان مقطع متوسطه به علت تجربه انتقال از دوره کودکی به نوجوانی و تحولات ناشی از آن، دستخوش تغییرات زیادی می شوند (اسکرامل، پرسکی، گروسی و سیمنسون-سارانسکی، ۲۰۱۱) و این تغییرات

¹ Dolan

² Lin

³ Alfano

⁴ Kantes

می‌تواند منابع مختلف استرس را به همراه داشته باشد و بر پیشرفت تحصیلی و موفقیت، دانش آموزان در حال و آینده تاثیر بگذارد (تومنیون-سونی و سالملا-آرو، ۲۰۱۴). لذا هر چه آنها از قدرت ابراز وجود، خودکارآمدی عمومی، تحصیلی و خلاقیت بالاتری برخوردار باشند بهتر می‌تواند از پس چالش‌های جدی زندگی و به ویژه از پس تکالیف تحصیلی و معضلات دوران بلوغ بر آیند (نوبدینیا، ۱۳۹۴). در واقع یکی از مهمترین نگرانی‌ها در زمینه روانشناسی مدرسه، فهم چگونگی تلاش دانش آموزان برای مواجهه با مشکلات تحصیلی و اجتماعی خصوصا در دوران بلوغ است (مگا، رونسنی و دینی، ۲۰۱۴). همانگونه که گلمن (۲۰۰۸) و پژوهش‌های نوین بیان می‌کنند خلاقیت از دوران کودکی با نحوه برقراری ارتباط با والدین و سایر افراد شکل می‌گیرد و در بزرگسالی با تحصیل و انتخاب شغل مرتبط می‌گردد لذا ضعف در ابراز وجود و خلاقیت و خودکارآمدی تحصیلی یکی از مهم‌ترین مشکلات تحصیلی دانش آموزان در موقعیت فعلی (بلوغ آنها) می‌باشد (نوبدینیا، ۱۳۹۴). پس باید با بکارگیری روشهای کارآمد به پرورش خلاقیت و خودکارآمدی نوجوانان پردازیم تا آنها بتوانند با معضل بلوغ و مشکلات اجتماعی این دوران بهتر دست و پنجه نرم کنند و با کمترین آسیب این دوران را سپری کنند از آنجا که صاحب نظران بر این باورند که همه افراد بشر توان استعداد و خلاق شدن را به عنوان یک استعداد همگانی دارند لذا باید برای تعلیم و تربیت این فرایند پیچیده ذهن آدمی توجه و زمان بیشتری صرف کرد. همچنین با توجه به اینکه یکی از مهم‌ترین معضلات نوجوانان در دوران بلوغ به مسائل روحی و روانی مثل بد ریخت انگاری، پرخاشگری، افسردگی و ... می‌باشد آموزش‌های صحیح و به موقع درباره چگونگی حل مشکلات و برخورد با دیگران و پذیرش خود در یک کلام خودکارآمدی بسیار حائز اهمیت می‌باشد چرا که با توجه به شرایط هر فرد به صورت منحصر به فرد و شرایط دوران نوجوانی به صورت همگانی باید برای هر یک از نوجوانان اقدام موثر و پیشگیرانه را در نظر گرفت تا بتوانند علاوه بر عبور از این بحران کمترین آسیب را ببینند و بیشترین بهره را در این زمان ببرند و بتوانند برای آینده شغلی و اجتماعی خود با توجه به شرایط فرهنگی و توانایی هایشان بهترین تصمیم را اخذ نمایند. لذا با توجه به تاثیر این برنامه آموزشی در نوجوانان پیشنهاد می‌گردد این بسته آموزشی و بسته‌های مشابه که منجر به افزایش خلاقیت و خودکارآمدی نوجوانان می‌شود در مراکز آموزشی، درمانی و خدماتی بکارگرفته شود. این پژوهش با محدودیت‌هایی مانند عدم استفاده از آزمون پیگیری برای تعیین دقیق وضعیت افراد در معرض مداخلات درازمدت، محدودیت سنی آزمودنی‌ها و حجم نمونه کوچک همراه بود، لذا توصیه می‌شود اثربخشی طیف گسترده‌تر این برنامه در گروه‌های مختلف نوجوانان و در فواصل سنی مختلف بررسی شود. از دیگر محدودیت‌های پژوهش حاضر این است که به دلیل جدید بودن موضوع پیشینه تحقیقاتی و به ویژه مطالعات فارسی اندکی در زمینه برنامه آموزش هوش وجود داشت. همچنین از آنجا که این برنامه و آموزش آن زمانبر بوده و فرآیند پژوهش در مدارس اجرا شده است، لذا افزایش تعداد جلسات آموزش غیرممکن بوده و بررسی متغیرهای وابسته بیشتر دشوار و در مدت زمان محدود از حوصله دانش آموزان خارج است. لذا برای این موضوع نیز پیشنهاد می‌شود آموزش و پرورش و مدارس اینگونه آموزش‌ها را به صورت برنامه‌های دائمی در برنامه دانش آموزان بگنجانند و مشاوران مدارس تاثیر این برنامه‌ها را بر سایر متغیرها بسنجند.

منابع

- آقاجانی، سیف اله. خرمایی، فرهاد. رجبی، سعید؛ و رستم اوغلی خیروی. زهرا. (۱۳۹۳). ارتباط حرمت خود و خودکارآمدی با اضطراب ریاضی دانش آموزان. روانشناسی مدرسه، پاییز ۱۳۹۱، ۱(۳): ۶-۲۶.
- بیرامی، محمد. (۱۳۹۶). تاثیر آموزش مهارت های اجتماعی بر کفایت اجتماعی دانش آموزان (مدل فلنر). فصلنامه روانشناسی دانشگاه تبریز، شماره ۴، ۶۷-۴۷.
- جمالی، مکيه، نوروزی، آزیتا، طهماسبی، رحیم. (۱۳۹۲). عوامل مؤثر بر خودکارآمدی تحصیلی و ارتباط آن با موفقیت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر سال ۱۳۹۲-۱۳۹۱ مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۴۹، ۱۱۴-۱۲۳.
- سیف، علی اکبر. (۱۳۹۲). روانشناسی پرورش نوین (روانشناسی یادگیری و آموزش). تهران: نشر دوران.
- شفیعی، الهه. (۱۳۹۴). مقایسه هوش اجتماعی، مهارت های تفکر انتقادی و خلاقیت در دانشجویان دو زبانه و یک زبانه دانشگاه یزد، پایان نامه. دولتی - وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری - دانشگاه یزد - دانشکده ادبیات و علوم انسانی. ۱۳۹۳. کارشناسی ارشد
- کرسباسچی، محمدرضا. (۱۳۹۴). بررسی میزان تاثیر بازی بر هوش فرهنگی و خلاقیت دانش آموزان ابتدایی منطقه سه شهر تهران، پایان نامه. غیر دولتی - دانشگاه آزاد اسلامی - دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی - دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی. ۱۳۹۴. کارشناسی ارشد
- معمدین، مهدی. (۱۳۹۴). بررسی جرات مندی نوجوانان تبریزی. پایان نامه کارشناسی ارشد، اهواز، دانشگاه شهید چمران.
- نوید نیا، منیژه. (۱۳۹۴). چندگانگی امنیت: امنیت ملی، عمومی و امنیت اجتماعی، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، سال اول، شماره ۳-۲ (۵۸-۳۵).
- Ashnani, E. M., & Mostolizade, Z. (2014). The role of School Factors in strengthen vitality and happiness (mirthfulness) of Isfahan primary school students. Kuwait Chapter of the Arabian Journal of Business and Management Review, 3(12), 232.
- Berg AT, Kelly MM. Defining intractability: comparisons among published definitions. *Epilepsia* 2014; 47(2): 431-6.
- Dolan, SL.(2016), Self-efficacy for cocaine abstinence: Pretreatment correlates and relationship to outcomes. *Addictive Behaviors*; 33 (5): 675-688.
- Golman D (2008). Leadership that results *Harv Bus Rev*.12(1):76-90.
- Ivan, J(2015), The Relationship between Cultural Intelligence and Metacognitive Awareness and Intelligence Beliefs with Academic Performance, 43,20-37.
- Jinks, J., & Morgan, V. (1999). Children's perceived academic self-efficacy: An inventory scale. *The Clearing House*, 72(4), 224-230.
- Kuh, G. D., Kinzie, J., Schuh, J. H., & Whitt, E. J. (2011). Student success in college: Creating conditions that matter. John Wiley & Sons.
- Martin, A. J., Colmar, S. H., Davey, L. A., & Marsh, H. W. (2010). Longitudinal modelling of academic buoyancy and motivation: Do the 5Cs hold up over time?. *British Journal of Educational Psychology*, 80(3), 473-496.
- Martin, A. J., & Marsh, H. W. (2009). Academic resilience and academic buoyancy: Multidimensional and hierarchical conceptual framing of causes, correlates, and cognate constructs. *Oxford Review of Education*, 35, 353-370. doi: 10.1080/03054980902934639.
- Mega, C., Ronconi, L., & De Beni, R. (2014). What makes a good student? How emotions, self-regulated learning, and motivation contribute to academic achievement. *Journal of Educational Psychology*, 106(1), 121.
- Renk, k. (2015). Smoking-related self-efficacy intention: assessing factorial validity and structural, beliefs and relationships in 9th-12th grade current smokers in Texas. *Addict Behav*; 32(9): 1863-1876.
- Schraml, K., Perski, A., Grossi, G., & Simonsson-Sarnecki, M. (2011). Stress symptoms among adolescents: The role of subjective psychosocial conditions, lifestyle, and self-esteem. *Journal of adolescence*, 34(5), 987-996.
- Simar Asl, N., Fayazi, M & cholipoor, A. (2010). Determining the consequences of positive psychological factors in Iran management and sciences organization 5 th year, No.17.
- Sternberg RJ, Grigorenko EL. Teaching for successful intelligence. In translation: Cheraghi F, Abidi Zakani A, Foadvand, kh. Tehran: Jahad daneshgahi., 2011., P. 28-52. [Full Text in Persian]
- Thapa, A., Cohen, J., Guffey, S., & Higgins-D'Alessandro, A. (2013). A review of school climate research. *Review of Educational Research*, 83(3), 357-385.
- Tiwari, P., & Bhat, A. K. (2020). The Effect of Emotional Intelligence, Empathy and Perceived Social Pressure on Predicting Social Entrepreneurial Intention: A Field Research. In *Methodological Issues in Social Entrepreneurship Knowledge and Practice* (pp. 137-158). Springer, Singapore.
- Tuominen-Soini, H., & Salmela-Aro, K. (2014). Schoolwork engagement and burnout among Finnish high school students and young adults: Profiles, progressions, and educational outcomes. *Developmental psychology*, 50(3), 649.
- Xiong, Y., Sun, X. Y., Liu, X. Q., Wang, P., & Zheng, B. (2020). The Influence of Self-Efficacy and Work Input on Physical Education Teachers' Creative Teaching. *Frontiers in Psychology*, 10, 2856.